

SPECIALIA PP. GRÆCORUM

§ III

Philosophia S. Justini et Athenagoræ.

Inter antiquiores PP. Græcos connumeratur S. Justinus, qui in civitate, olim Sichea dicta, natus, initio secundi sæculi floruit. Postquam ethnicæ philosophiæ dogmata et sectas majoris nominis didicit et sectatus fuit, ex lectione librorum sacrorum ad christianam Religionem amplectendam adductus est, quam deinceps duplici Apologia, aliisque conscriptis libris, et proprio sanguine egregie propugnavit, sanxitque tandem martyrio, Romæ circa annum Christi 168. Ejus doctrina philosophica hæc habet:

a) Philosophia est via et instrumentum ad dignoscendum, quod est, seu rerum veritatem; unde philosophari tamquam commendabile ac præclarum hominis opus est habendum.

b) Vera tamen philosophia non in ethnicis philosophis, sed in apostolis et prophetis, qui philosophos paganos antiquitate superant, quærenda est atque invenitur.

c) Hominum animæ in corpora non fuerunt detrusæ propter scelus aliquod prius admissum, ut platonice placet, sed simul cum corporibus incepere esse. Similiter, de corpore in corpus non migrant, ut pythagorici docent.

d) Hæc tamen hominum anima immortalitate ex natura sua non gaudet; aliter etenim et ingenita existeret. Immortalitatem igitur vitamque perpetuam obtinet anima ex Dei voluntate, potentia et justitia, quibus efficit quoque, ut malorum animæ in æternum crucientur, bonorum vero æterna potiantur beatitudine.

Eandem ferme doctrinam eodemque tempore profitebatur *Athenagoras*, qui, Athenis natus, ac gentilium philosophorum scholas primum secutus, Christi religionem postea amplexatus fuit; quam etiam vehementer propugnavit data

Apologia Marco Aurelio et Commodo imperatoribus. Nimirum tamen philosophiæ sæculari, præsertim Platonis, adhærens, docuit:

a) Quosdam e malis angelis, qui per culpam e cælo detrusi sunt, cum hominum filiabus congressos fuisse carnaliter, ex quo commercio progenitos gigantes illos, de quibus in Scriptura sermo habetur.

b) Deum unicum existere, idque ab ipsis majoris nominis gentilium philosophis agnitum fuisse.

c) Finem ultimum hominis nec in voluptate materiali, nec in quiete insensibili et inanimata, nec etiam in gaudio seu felicitate solius animæ consistere, sed in re, quæ animam simul et corpus afficiat.

d) Igitur necessaria est corporum resurrectio, ut homo suam beatitudinem consequatur, quæ sita est in contemplatione perfectionum Dei.

§ IV

Philosophia Clementis Alexandrini.

Non secus ac Justinus et Athenagoras, Clemens (*Alexandrinus* nuncupatus, eo quod Alexandria lucem aspexerit, quamvis alii Athenis eum natum existiment) ex ethnicæ philosophiæ castris ad Christianismum convolavit. Sæculo secundo deficiente, Pantæno successit in magisterio celeberrimæ scholæ christianæ alexandrinæ, quæ *catechetica* appellatur, plurimumque illo ævo contulit ad christianam veritatem honorandam, firmandam ac propagandam.

Vir *sanctus et eruditissimus* a D. Hieronymo cum multis aliis gravioribus scriptoribus Clemens Alexandrinus semper est habitus, quamquam Baronius ejus nomen e martyrologio romano expunxit. Multa scripsit, quorum quædam vel penitus, vel magna ex parte interciderunt; alia vero ad nos usque pervenerunt. Horum præcipua sunt *Cohortatio ad Gentes*, quod opus unico libro continetur, *Pædagogus*,

quod tribus, ac *Stromata*, quod octo libris constant ¹. Omni disciplinarum genere instructus, conatus est sæcularem litteraturam ac præsertim veterem ethnicorum philosophiam erroribus purgare, evolvere ac perficere, ut ea rationæ christianæ Religioni, nedum non officeret, sed prodesset potius ac famularetur. Quapropter veluti christianæ philosophiæ parens et institutor haberi non immerito potest, ejusque proinde doctrina paulo fusius et accuratius exponenda nunc nobis erit.

i.º Quoad ipsam Philosophiam:

a) Duplex distinguenda est philosophia: altera divina seu *christiana*, quam Græci barbaricam dicunt: altera humana seu *græca*, estque rerum divinarum et humanarum rationalis cognitio. Christiana perfecta est ac homini sufficiens, «ut quæ sit ² scientia et comprehensio eorum, quæ sunt, et futura sunt et præterita, stabilis et firma, ut quæ a Filio Dei sit tradita et revelata:» græca vero imperfecta existit, quippe quæ partem tantum veritatis assequitur.

b) Ast, quantumvis imperfecta, humana quoque philosophia bona in seipsa est; quoniam dicimus, «ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datum esse testamentum; ut quæ sit fundamentum christianæ philosophiæ» ³.

¹ Clementis scripta describit D. Hieronymus, dum, Scriptores Ecclesiasticos recensens, de Clemente Alexandrino hæc habet: «Clemens, alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, Pantæni, de quo supra retulimus, auditor, post ejus mortem Alexandriæ ecclesiasticam scholam tenuit et catecheticus magister fuit. Feruntur ejus insignia volumina, plenaque eruditionis et eloquentiæ, tam de scripturis divinis, quam de sæcularis litteraturæ instrumento. E quibus illa sunt: *Stromata*, libri octo... *Adversus gentes*, liber unus; *Pædagogî*, libri tres; *De Pascha*, liber unus; *De jejuniis disceptatio*, et alius, qui inscribitur, *Quisnam dives ille sit, qui salvetur*; *De obrectatione*, liber unus; *De canonibus ecclesiasticis*, et *Adversum eos, qui Judæorum sequuntur errorem*, liber unus.»

² *Strom.*, lib. 6.º, cap. VII.

³ *Ibid.*, cap. VIII.

Utilis est quoque, tum «ad Scripturas recte intelligendas» ⁴ tum ad inquisitionem veritatis; etenim «philosophia ⁵ e longinquo opem fert inventioni veritatis, variis notionibus tendens ad nostram scientiam.»

c) Nulli scholæ est adhærendum, sed ex omnibus seligenda veritas; siquidem «philosophiam, non dico stoicam ⁶, nec platoniam, aut epicuream et aristotelicam, sed quæcumque ab his sectis recte dicta sunt, quæ docent justitiam cum pia scientia, hoc totum selectum dico philosophiam.»

d) Veritates quas græca philosophia continet, ex Hebræis hauserunt philosophi, eas tamen interpolantes, adulterantes et corrumpentes, unde, quamvis in ea remaneat aliud quod divinæ sapientiæ et veritatis vestigium, a christiana quam longissime distat; nam «Græca veritas ⁴, etiamsi sit idem nomen sortita, tamen a nostra tum magnitudine cognitionis, tum demonstrationum evidentia... et aliis similibus satis distinguitur.»

e) Veritas, ad quam philosophia tota contendit, maxima est hominis perfectio; quapropter «merito a Græcis acclamatum est: Principium magnæ virtutis regina veritas» ⁷. Hujus porro inquisitionis philosophicæ veritatis initium est admiratio; «non enim est aliud philosophicæ primordium.»

f) Porro, quatuor sunt ea, «in quibus verum consistit ⁶, sensus, intelligentia, scientia, opinio: natura quidem prima est intelligentia: nobis autem et respectu nostri sensus: ex sensu autem et intelligentia consistit scientiæ essentia.»

g) Varia existunt veritatis criteria; reducuntur tamen ad evidentiam sensitivam et intellectualem. Et quidem, «intelligentiæ et sensus ⁷ communis est evidentia.» Scientia est

¹ *Strom.*, lib. 1.º, cap. IX.

² *Ibid.*, cap. XX.

³ *Ibid.*, cap. VII.

⁴ *Ibid.*, cap. XX.

⁵ *Ibid.*, lib. 6.º, cap. I.

⁶ *Ibid.*, lib. 2.º, cap. IV.

⁷ *Ibid.*

quidem habitus demonstrativus: attamen principia indemonstrabilia supponit, cum vere dicatur, quod «scientiæ principia, demonstrari nequeant.»

h) Dialecticæ seu logicæ opus præcipuum est demonstratio, cujus duplex est genus; «unum quidem¹, quod solam affert persuasionem animis auditorum: alterum vero, quod efficit scientiam. Si quis ergo inceperit ex his, quæ sunt evidentia sensu et intelligentia, et deinde convenientem intulerit conclusionem, vere demonstrat; sint autem ex opinabilibus solum, non autem primis, hoc est, nec sensu evidentibus, nec intelligentia, si convenientem quidem inferat conclusionem, syllogizabit quidem, sed non efficiet scientificam demonstrationem.»

2.º Quoad hominem:

a) Homo ex anima et corpore coagmentata substantia, Dei nec pars est, nec filius naturalis, nec substantia aut natura Deo conjungitur, sed quoad corpus per generationem, quoad animam vero ex nihilo per creationem producitur.

b) Nec solum quoad animam, sed quoad ipsum corpus ad Dei imaginem effectus merito dici potest: quoad animam quidem, cui pulchritudo optima aderit, «quando fuerit Sancto Spiritu², et eis, quæ ab eo oriuntur, fulgoribus ornata, justitia, prudentia, fortitudine, temperantia»: quoad corpus etiam, cui «ex igneo fulgor et splendor accedit³; ex humido autem nitor et gratia; ex sicco autem virtus et stabilitas; ex aere autem spirandi facilitas et par æquilibrium; ex quibus concinna et pulchra hæc logi statua ornata est.»

c) Ejus destinatio in hac vita est Deum imitari, «quoad ejus fieri potest⁴, tum quoad cognitionem, tum quoad operationem: in altera vero, perfecta cognitio, perfectusque Dei

¹ *Strom.*, lib. 2.º, cap. iv.

² *Ibid.*, lib. 8.º, cap. iii.

³ *Pædag.*, lib. 3.º, cap. xi.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Stromat.*, lib. 2.º, cap. xix.

amor. Utramque vero destinationem ut humana ratione assequeretur, libero arbitrio donatur homo, ex quo liberam electionem ad bonum et malum sibi vendicat: et præterea «a Scripturis accepimus¹, liberam potestatem eligendi et vitandi a Domino datam esse hominibus.»

c) Hominis anima a corpore distinguitur; et a Deo, simul cum incipit corpus, ex nihilo producitur; nec proinde «huc de coelis² anima ad ea, quæ sunt deteriora, demittitur.»

d) Porro, «præstantiorem hominis partem esse animam³, est extra controversiam.» Ejus tamen quasi partes seu facultates tres distinguuntur, nempe, «intelligentia⁴, quæ ratiocinandi facultas appellatur... Illa pars, quam iræ tribuunt (appetitus irascibilis); et quæ tertia est, cupiditas (appetitus concupiscibilis)... quæ ad libidines, supra et adulteria allicit.»

e) Anima rationalis perpetuo movetur, id est, operatur et cogitat: idque efficere potest aliquando, ut in somno, independentem a corpore; quoniam «sciendum est⁵, non esse animam id, quod somno iudiget, ipsa enim semper movetur, sed corpus... dum interea anima non amplius corporaliter operatur, sed per se ipsa operatur et cogitat.»

f) Hominis anima immortalitate gaudet, perpetuamque vitam aget post separationem a corpore; siquidem «immortales sunt omnes animæ⁶, etiam impiorum, quibus præstaret, haud esse incorruptibiles. Dum enim ignis inextinguibilis perpetuo torquentur supplicio, nec unquam moriuntur, nullum malo suo finem nancisci possunt.»

3.º Quoad Deum:

a) Existit Deus qui unicus et perfectissimus, summusque rerum *Auctor* est, prout constat tum ex rebus ab eo creatis,

¹ *Strom.*, cap. iv.

² *Ibid.*, lib. 4.º, cap. xxvi.

³ *Ibid.*

⁴ *Pædag.*, lib. 3.º, cap. i.

⁵ *Ibid.*, lib. 2.º, cap. x.

⁶ *Fragmenta ex lib. De Ani.*, pag. 751, edit. Migne.

tum ex eo quod «populi omnes ¹, sive Orientem colant, sive litora Occidentis ultima teneant, sive ad Septentrionem, sive ad Meridiem habitent, unam et eandem ejus, a quo institutum hoc imperium est, anticipationem habent.»

b) Infinita bonitate, immutabilitate et æternitate gaudet hic Deus unicus; «neque enim hujus, quod est esse Dominum et bonum, principium accepit Deus ², qui est semper id, quod est.»

c) «Sed neque dicendum est ³, esse aliquas ejus partes; in unum enim non cadit divisio. Quia etiam ideo est infinitum, non quod ejusmodi concipiatur, ut pervadi non possit, sed quatenus nullam suscipit dimensionem, et finem non habet: et ideo est figuræ expers, et quod nominari non potest.» Nomina vero, quibus Deum appellamus, ejus naturam non expriment; sed omnia simul ⁴ Omnipotentis indicant potentiam.»

d) Maximam autem esse Dei potentiam, satis apparet, quod omnia sola voluntate creavit; nam «ille ⁵ cœlum et solem creavit: Angeli et homines sunt opera digitorum ipsius. Quanta est autem Dei potentia, cujus sola voluntas est mundi creatio?

e) Cunctis porro a se creatis Deus providentiam, conservationem et beneficia impendit; quandoquidem «omnia justitia sua ⁶ quasi trutina metitur et ponderat, universam naturam vehit, in æquilibrio continens et sustinens.» Specialem simul «curam gerit hominis ⁷ et de eo est sollicitus.»

4.º Quoad mundum:

a) Mundus a Deo originem duxit per creationem; «so-

¹ *Stromat.*, lib. 5.º, cap. ult.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*, cap. XII.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Cohort. ad Gentes*, cap. IV.

⁶ *Ibid.*, cap. VI.

⁷ *Pædag.*, cap. IX.

lus enim Deus mundus creavit, ut qui solus sit vere Deus ¹. Nec quidquam substantiæ divinæ continet, ut Stoicis placuit, «qui, cum asseverent ², divinum numen omnem, quantumvis vilem et abjectam, materiam pervadere, insignem sane notam dedecoris philosophiæ impresserunt.»

b) Duplicem mundum distinguere oportet: alterum intelligentiæ ³, alterum sensu perceptum: e quibus archetypus ille sit, hic vero præclari exemplaris imago.»

c) Mundi nobilior pars, ad quam reliquæ quodammodo ordinantur, est homo, qui *mundus minor* congrue dicitur. Quam hominis nobilitatem perspicimus, considerantes et «corporis constitutionem ⁴ rectam factam esse ad cœlum contemplandum; et organa sensuum sic affecta esse, ut tendant ad cognitionem; et membra et partes apte esse compositas ad honestum, non ad voluptatem. Unde suscipit hoc habitaculum animam Deo pretiosissimam.»

d) Mala moralia, quæ hominem et mundum maculant, non Deum, sed pravam hominis affectionem et voluntatem habent causam; quod enim homo «elegerit ⁵, atque adeo quod vetitum elegerit, non est culpa in Deum, sed in eligentem conferenda.»

e) Ast vero, ex Dei providentia et omnipotentia, mala, quæ in mundo eveniunt, diriguntur «ad finem salubrem. Est itaque maximum divinæ providentiæ opus ⁶, quod non sinat, ut vitium, quod ex voluntaria defectione ortum est, inconducibile maneat et inutile... Divinæ enim sapientiæ, et virtutis, et potentiæ est officium non solum benefacere... sed illud quoque maxime, ut id, quod per malos aliquos excogitatum est, ad bonum aliquem finem et utilem deducat.»

Observatio:

¹ *Cohort. ad Gentes*, cap. IV.

² *Ibid.*, cap. V.

³ *Stromat.*, lib. 5.º, cap. XIV.

⁴ *Ibid.*, lib. 4.º, cap. XXVI.

⁵ *Ibid.*, lib. 4.º, cap. XIII.

⁶ *Ibid.*, lib. 1.º, cap. XVIII.

Præter hucusque exposita, Clementis opera plura alia continent ad logicam, physicam et metaphisicam spectantia, ac denique integram scientiam moralem, quam prætermittimus brevitatis gratia. Ex quibus conijcere pronum est, ipsum integram christianam philosophiam adumbrasse et non parum evolvisse. Immo etiam, in ejusdem philosophia vix aliquid reprehensione dignum occurrit, nisi fortasse enumeratio et expositio eorum, quæ gnosticum (sapientem, seu verum) christianum efformant et constituunt; ut dum inter cætera statuit, quod si gnosticus christianus, «ab injuria facienda abstinuerit propter spem remunerationis a Deo consequendæ ob ea, quæ juste fecerit, nec sic quidem sua sponte est bonus»¹. Similiter dum ait²: «Si quis ergo per hypotheseim gnostico proposuerit, utrum malit Dei cognitionem, an salutem æternam; sint autem ea separata, cum sint omnino conjuncta; nihil penitus dubitans elegerit Dei cognitionem.

§ V

Philosophia Origenis

Origenes, ex assiduitate studii et constantia laboris *Adamantinus* a cœvis appellatus, qui Alexandriæ, patre Leonida martyrio coronato, circa annum 185 natus est, scholam catechetica alexandrinam post Clementem rexit, aliisque in locis et publice docuit, et scripsit. Seipsum eviravit, sacerdotio fuit initiatus, non semel ad martyrium properavit, ac tandem Tyri mortuus est 69 ætatis anno. Ejus philosophia a philosophia sui magistri quoad plurima non differt; at quoad alia et a Clemente, et a veritate aberrat, ex nimio fortasse amore et adhæsione ad philosophiam Platonis. Hinc docere videtur³, inter alia, quæ sequuntur:

¹ *Stromat* lib. 4.º, cap. xxii.

² *Ibid.*

³ *Videtur*, inquam, quia non desunt auctores, tum veteres

a) Mundus est revelatio Dei, eaque necessaria et æterna; nec enim concipere fas eat, Deum ante mundi creationem in tempore otiosum extitisse. Igitur, ante productionem mundi hujus sensibilis, alii extitere mundi, ac præsertim mundus supersensibilis et incorporeus, quem Scriptura cœlum appellat.

b) Cum quidam ex angelis seu spiritibus mundum incorporeum inhabitantes peccatum admisissent, Deus hunc mundum sensibilem creavit, eo fine, ut puniret spiritus illos, qui peccaverant, eos in corpora detrudens.

c) Atque ejusmodi spiritus, qui prius peccaverunt, et qui ad humana corpora sunt detrusi, animæ rationales hominum dicuntur, quæ quidem immortalitate gaudent.

d) In homine tamen, præter rationalem istam animam, existit alia sensibilis et materialis, quæ vitales vires inferiores exhibet atque sanguine continetur.

tum recentiores, qui paradoxa et erronea, quæ in ejus libris reperiuntur, interpollationi aut corruptioni eorundem per cœvos vel posteros adscribant, idque sive ex hæreticorum malitia, sive ex auctorum ignorantia et oscitatione. Quinimmo etiam, nostris diebus, Aloisius Vincenci hebraicæ linguæ Romæ professor, in lucem edidit opus, cui titulus: *In Sancti Gregorii Nysseni et Origenis scripta et doctrinam nova recensio, cum appendice de Actis Synodi, V œcumenicæ*; quo in opere, inter alia, demonstrare aggreditur non contemnenda equidem argumentorum vi et copia: 1.º Origenem æternitatem pœnarum pro reprobatis dæmonibus et hominibus minime denegasse; 2.º restaurationem sive *palingenesiam* illam, cujus frequens apud ipsum occurrit mentio, accipiendam esse pro regeneratione humanæ naturæ, quatenus per Christum in primitivam incorruptibilitatem et immortalitatem restituta fuit, non vero pro conversione ad bonum ex parte reproborum, aut pro cessatione et fine pœnarum, quibus in inferno plectuntur; 3.º reliquos fere omnes errores, qui Origeni tribuuntur, falso et immerito ipsi attribui. Quod ad me attinet, quamvis libenter fatear, scriptores plurimos, ipsosque Petavium et Huetium, errores quosdam immerito tribuere Origeni, ast vero in omnibus et quoad omnes, veterem ecclesiasticum scriptorem penitus excusandum, non facile admiserim.

e) Sol, luna, cæteraque astra, vera sunt animantia, eisque verisimiliter animæ vices gerunt, quidam ex illis præexistentibus spiritibus, qui per peccatum ceciderunt.

f) Spiritus omnes corpus aliquod subtile sibi naturaliter unitum habent; unde in homine, præter corpus humanum materiale et oculis adspectabile, aliud adest corpus subtile et æthereum, quod secum tulit anima, dum corpori fuit alligata, secumque proinde fert, dum in morte a corpore separatur.

§ VI

Philosophia Tertulliani.

Tertullianus. (Quintus Septimus), Carthagine in Africa circa dimidium sæculi secundi probabiliter natus, in ethnica superstitione primum educatus fuit, jurisprudentiæ operam navavit ac causas publice egit. Postea fidem catholicam amplexus ac sacerdotio initiatus, christianam religionem et adversus paganos, et adversus hæreticos egregie tuitus est, donec ad Montanistarum castra transiens, vitam cum morte commutavit, circa annum 216. Ex ipsius operibus, vehementiori, at quandoque minus accurato stilo conscriptis, pauca proprie philosophica desumemus ¹.

¹ Tertulliani opera duplicem complectuntur seriem: prima continet ea, quæ adhuc catholicus scripsit, cujusmodi sunt: *Apologeticus pro christianis—Ad Nationes*, libri duo—*De Testimonio Animæ—Ad Martyres—De Spectaculis—De Idololatria—Ad Scapulam—De Oratione—De Baptismo—De Pænitentia—De Patientia—Ad Uxorem*, libri duo—*De cultu Fæminarum*, libri duo, ac probabiliter librum *De Præscriptionibus*. Series altera complectitur libros, quos montanistis jam adhærens conscripsit. Ejus generis sunt: *De Corona Militis—De Fuga in Persecutione—Adversus Gnosticos Scorpiace—Adversus Praxeam—Adversus Hermogenem—Adversus Marcionem*, libri quinque—*Adversus Valentinianos—Adversus Judæos—De Anima—De Carne Chris-*

a) Vera philosophia et sapientia apud solos christianos invenitur; unde christiani, qua tales, non moribus solum, sed et scientia distant a philosophis, qui «mimice affectant veritatem et affectando corrumpunt» ¹. Immo ex philosophia hæreses promanarunt.

b) Unus verus Deus existit, «qui totam molem istam» ², cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo, quo jussit, ratione, qua disposuit, virtute, qua potuit, de nihilo expresit in ornamentum majestatis suæ.» Ejus porro existentia ex omnium consensu comprobatur ac testimonio ipsius animæ, «quæ, licet carcere corporis pressa ³, licet institutionibus pravīs circumscripta... Deum nominat, hoc solo nomine, quia proprium Dei veri *Deus magnus, Deus bonus*, et quos *Deus dederit*, omnium vox est... ¡O testimonium animæ naturaliter christianæ!»

c) «Quod si Deus est ⁴, unicus sit necesse est... aut ¿quid erit unicum et singulare, nisi cui nihil adæquabitur? ¿quid principale, nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia et ex quo omnia?»

d) Deus tamen, non secus ac aliæ substantiæ invisibiles, et quamvis spiritus quoque dicatur, corporeus est; «¿quis enim negavit ⁵, Deum corpus esse, etsi Deus spiritus est? ⁶.

ti—De Resurrectione Carnis—De Velandis Virginibus—De Exhortatione Castitatis—De Monogamia—De Jejuniis—De Pudicitia—De Pallio.

¹ *Apologet.*, cap. XLVII.

² *Ibid.*, cap. XVII.

³ *Apologet.*, cap. XVII.

⁴ *Advers. Hermog.*, cap. IV.

⁵ *Adversus Prax.*, cap. VII.

⁶ Quid sibi velit Tertullianus, dum affirmat, Deum esse corpus, non facile agnosci potest, cum simul dicat eum *spiritum*, aliisque in locis admittere videatur substantias spirituales et incorporales. Quapropter non immerito D. Augustinus eum excusat, dum scribit, quod Tertullianus «posset quoque modo putare ipsam naturam substantiamque divinam corpus, cujus partes aliæ majores, aliæ

Spiritus enim corpus sui generis in sua effigie. Sed et invisibilia illa, quæ, quæcumque sunt, habent apud Deum et suum corpus, et suam formam.»

e) Quæ et qualis sit animæ rationalis natura, ex divina doctrina discere oportet, minime vero ex «philosophis»¹, patriarchis, ut ita dixerim, hæreticorum;» quorum «alii immortalem negant... hi statum ejus aliunde ducunt, hi exitum aliorum abducunt, prout aut Platonis honor, aut Zenonis vigor, aut Aristotelis tenor, aut Epicuri stupor, aut Heracliti mæror, aut Empedoclis furor, persuaserunt.»

f) Igitur nos «definimus animam², Dei flatu natam, immortalem, corporalem, effigiatam, substantia simplicem, de se patientem, varie procedentem, liberam arbitrii, accidentiis obnoxiam; per ingenia mutabilem, rationalem, dominatricem, divinatricem, ex una redundantem.» Proinde,

g) Anima hominis, quamvis corporeo oculo non cernatur, sitque invisibilis; quamvis spiritus quoque dicatur, quatenus eam «uniformem et simplicem³ agnoscimus,» simul tamen profiteamur, eam vere corpus esse, «atque solemniora quæque⁴ et omnimode debita corpulentia adesse animæ quoque, ut habitum, ut terminum, ut illud trifariam distantivum, longitudinem dico, et latitudinem, et sublimitatem, quibus metantur corpora philosophi... Igitur, et corpulentia animæ ex densatione solidata est, et effigies expressione formata.»

h) Idcirco anima hominis, non per creationem ex nihi-

minores valeant vel debeant cogitari, qualia sunt omnia, quæ proprie dicimus corpora... sed potuit, ut dixi propter eam putari corpus Deum dicere, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis vel animæ qualitas, sed ubique totus, et per locorum spatia nulla partitus, in sua tamen natura atque substantia immutabiliter permanet., *De Hæresib.*, cap. LXXXVI.

¹ *De Anima*, cap. III.

² *De Anima*, cap. XXII.

³ *Ibid.*, cap. XI.

⁴ *Ibid.*, cap. IX.

lo, sed per generationem ex anima parentis, non secus ac corpus ex corpore producitur; siquidem hominis «anima¹, velut surculus quidam ex matrice Adam in propaginem deducta et genitalibus fœminæ foveis commendata, cum omni sua paratura pullulabit, tam intellectu, quam et sensu.» Cujus rei etiam signum est, quod in ipsa generatione «aliquid de anima² quoque exire sentimus.»

i) Ac non secus ac corpus ipsum, anima sexuum distinctioni est obnoxia: quapropter «anima in utero seminata³ pariter cum carne, pariter cum ipsa sortitur et sexum.»
Observatio:

Ex hucusque expositis facile agnoscitur, Tertuliani philosophiam non pauca erronea et paradoxa continere, quorum maxima pars habetur in libris, quos scripsit post defectionem ad hæresim Montani.

§ VII

Philosophia S. Augustini.

Eximius hic vir, catholicæ Ecclesiæ pater et ornamentum, ac omni disciplinarum genere excultus, Tagaste in Africa lucem vidit anno post Christum natum 354, parentibus Patricio et sancta Monica. Post transactam juventutem in scholis, in Manichæorum hæresi ac in vitiis, catholicorum fidem et baptisma suscepit anno 387, opera et studio sancti Ambrosii Mediolanensium episcopi. Presbyter postea factus et ad Hipponensem episcopatum evectus, post vitam litteris, laboribus et sanctitate fulgentem, Hippone a Vandalis obsessa, moritur anno Christi 430.

D. Augustinus philosophiam Christianam Clementis Alexandrini, Athanasii et aliorum Ecclesiæ PP. et scriptorum,

¹ *De Anima*, cap. XIX.

² *Ibid.*, cap. XXVII.

³ *Ibid.*, cap. XXXVI.